

DRUŠTVENI UGLED ČASNIČKE PROFESIJE U HRVATSKOJ – pogled iznutra

Tomislav Smerić

UDK: 355.332(497.5):316.66
316.66:355.332(497.5)

Izvorni znanstveni rad
Primitljeno: 27.11.2001.
Prihvaćeno: 15.12.2001.

Sažetak

Istraživanjem na prigodnom uzorku od 268 viših i nižih časnika OSRH, provedenim tijekom 2001. godine, utvrđen je znatan raskorak između percepcije aktualnog i željenog stupnja društvenog ugleda časničke profesije, veći od onog koji je konstatiran u sličnim istraživanjima u drugim europskim zemljama. Hrvatski časnici drže da je ugled profesije od završetka Domovinskog rata znatno umanjen, dok su očekivanja vezana uz njegov porast u kontekstu uključivanja Hrvatske u NATO podijeljena. Pritom nije utvrđen utjecaj osobnih obilježja ispitanika, njihovog statusa u vojnoj organizaciji te socijalnog podrijetla na razmjerno negativan doživljaj aktualnog društvenog ugleda profesije. Ustanovljena je povezanost percepcije stupnja društvenog ugleda profesije i stupnja zadovoljstva poslom časnika, posebno u odnosu na dostupnost nekih aspekata posla (mogućnost napredovanja, visina plaće). Istovremeno, posredno je konstatiran raskorak između ocjene prestiža profesije časnika i one koju joj pripisuje hrvatska javnost. Rezultati istraživanja upućuju na pretpostavku prema kojoj na oblikovanje ocjene društvenog ugleda profesije utječu problemi vezani uz krizu procesa restrukturiranja oružanih snaga u poratnom kontekstu te ponašanje onih socijalnih aktera koji posreduju predodžbe o časničkoj profesiji između časničkog zbora i javnosti.

Ključne riječi: društveni ugled (prestiž), časnička profesija, oružane snage, javnost

1. UVOD

Uspješnost društvenog etabliranja profesija manifestira se i stjecanjem prestižnog stupnja socijalne prepoznatljivosti - društvenog ugleda. Uz posjedovanje statusnih monopola, upravo karakter društvene ocjene ugleda definira "staleški položaj" profesija kao statusnih grupa u relativno autonomnoj dimenziji socijalne stratifikacije (Weber, 1978).

Društveni prestiž časničkog poziva u europskom kontekstu ima u osnovi askriptivno podrijetlo, budući da sve do prijelaza s 18. na 19. stoljeće izravno korespondira sa staleškim ugledom aristokracije zbog monopola plemstva na pristup časničkim položajima. Oblikovanje časničkog poziva kao profesije i demokratizacija pristupa profesionalnoj domeni društveni ugled modernog časnika definira na temelju meritokratskih načela, dok ga državno monopoliziranje i koncentracija instrumenata te "prava" na primjenu organiziranog fizičkog nasilja veže uz legitimnost vojne organizacije kao specijalizirane agencije. Kao moderna profesija časništvo utemeljenje društvenog prestiža izgrađuje primarno kroz (od države dodijeljen) monopol na ekspertizu i uspješnost njezine primjene (učinkovitost upravljanja organiziranim nasiljem) te na temelju odgovornosti civilnim političkim vlastima – subordinacije reprezentantu države kao jedinstvenom klijentu i poslodavcu profesionalnih časnika. Istovremeno, društvena ocjena ugleda profesije postaje komponentom izgradnje i održavanja njezine korporativnosti, predstavljajući svojevrsnu verifikaciju staleškog ugleda časništva u njegovu profesionaliziranom ("racionaliziranom" i "demokratiziranom") izdanju.

Analizirajući trendove promjena odnosa javnosti zapadnoeuropskih zemalja i SAD prema oružanim snagama tijekom dvadesetoga stoljeća, Moskoss postavlja hipotezu o njegovoj evoluciji od "podrške" (u predhladnoratovskom razdoblju od 1900. do 1945.), preko "ambivalentnosti" (u razdoblju hladnog rata od 1945. do 1990.) ka "indiferentnosti", odnosno "skeptičnosti ili apatičnosti" (u posthladnoratovskom razdoblju od 1990.) (Moskos i Burk, 1998; Moskoss, 2000). Pritom pomaci u stavu javnosti koincidiraju sa značajnim promjenama u karakteru sigurnosnih prijetnji te dubokim promjenama strukture i zadaća oružanih snaga. Isti autor, u ranije formuliranom "institucionalno-zanimajskom" (I/O) konceptualnom modelu promjene "socijalnog formata" oružanih snaga – pokušaju operacionalizacije Janowitzeve (1974) pretpostavke o (djelomičnoj) "civilizaciji" oružanih snaga i vojne profesije – postavlja hipotezu prema kojoj se osnova "societalnog" prepoznavanja časničke profesije u zapadnim društvima mijenja od one utemeljene na "predodžbi o službi" (predanosti instituciji oružanih snaga) ka procjeni prestiža zasnovanoj na razini kompenzacije (vrijednosti naknada u tržišnom referentnom okviru) (Moskos, 1986). Iako često osporavane, kako teorijskim argumentima tako i rezultatima provedenih komparativnih istraživanja, navedene su hipoteze ponudile konceptualni okvir za razmatranje društvene percepcije vojne organizacije i profesije kao jedne od bitnih odrednica oblikovanja karaktera časničkog poziva.

U čemu se sastoji njezina važnost? Društvena ocjena ugleda implicira i procjenu stupnja poželjnosti izbora profesije te time značajno determinira uspješnost regru-

tacije novih pripadnika. Nadalje, prepoznavanje socijalne podrške ili njezina izostanka pridonosi oblikovanju karaktera profesijske korporativnosti, koja uz ekspertizu i socijalnu odgovornost čini bitnu komponentu vojnog profesionalizma te utječe na političko ponašanje časničkog zbora (Huntington, 1994; Finer, 1988; Perlmutter, 1977). Posredno, društvena ocjena ugleda časničke profesije može dijelom odrediti i prirodu te mjeru stabilnosti civilno-vojnih odnosa,¹ koji se ne iscrpljuju tek institucionaliziranim formalnim odnosima civilnih političkih i vojnih institucija, već ih čini složena interakcijska mreža vojnog i civilnih društvenih sektora.

U hrvatskim je uvjetima konstrukcija društvenog ugleda profesije, kao i njezove percepcije od strane časnika, determinirana nizom specifičnih okolnosti. Kroz rat stvoren časnički zbor, u poratnom se razdoblju suočava s nizom novih izazova. Jedan od istaknutijih zasigurno predstavlja transformacija identiteta i uloge ratnih zapovjednika (domoljubljem motiviranih "građana-vojnika") u profesionalne časnike (eksperte za upravljanje organizacijskim i tehničkim instrumentima nasilja, kompetentne i u obnašanju niza složenih "ne-borbenih" uloga). Stoga jednu od dimenzija "naknadne" profesionalizacije čini i rutinizacija časničkog poziva – od privremenog, iznimnog angažmana u izvanrednim okolnostima u trajan, svakodnevnan posao. Pritom se mijenja i osnova stjecanja prestiža časničkog zbora – od konsenzualne socijalne podrške prakticiranju prava i dužnosti državljana u ratnim okolnostima ka mirnodopskim obrascima formiranja ugleda posebne zanimajske grupe, svojstvenim i ostalim profesijama. Kontekst u kojem se naznačena promjena odvija obilježen je imperativima poratnog restrukturiranja vojne organizacije (vezanim i uz integracijske aspiracije zemlje), interesnim konfliktima primarno civilnih političkih aktera u procesu institucionalizacije civilno-vojnih odnosa, dubokom gospodarskom krizom koja nameće smanjivanje proračunskog udjela namijenjenog oružanim snagama, ali i dvojbama u odnosu na konceptualizaciju budućeg razvoja oružanih snaga.

U nastojanju na utvrđivanju obilježja percepcije društvenog ugleda časničke profesije u Hrvatskoj, provedenim se istraživanjem pokušalo ustanoviti i razmotriti procjene hrvatskih časnika u odnosu na aktualni i željeni stupanj te smjer promjene prestiža profesije od završetka Domovinskog rata, kao i očekivanja vezana uz društveni ugled profesije u kontekstu pridruživanja Hrvatske NATO-u. Pored toga, izvršena je usporedba iznesenih procjena hrvatskih s procjenama časnika drugih europskih zemalja, kao i sa stajalištima javnosti.

2. UZORAK I PROVEDBA ISTRAŽIVANJA

Utvrđivanje procjene društvenog ugleda časničke profesije provedeno je u sklopu obuhvatnijeg istraživanja na temu razvoja i obilježja vojne profesije u Oružanim snagama Republike Hrvatske (OSRH). Istraživanje je provedeno anketnim ispitivanjem

¹ Tako, Huntington smatra "prestiž i popularnost časničkog zbora... ključnim elementima (indikatorima) određivanja (neformalnog) vojnog utjecaja" na oblikovanje karaktera civilnog nadzora (Huntington, 1994:89).

po grupama u razdoblju od travnja do studenoga 2001. godine.² Prigodni uzorak činilo je 268 viših i nižih časnika (od brigadir do poručnika) svih triju grana OSRH – polaznika Temeljne časničke škole, Više časničke škole, Zapovjedno-stožerne škole te Škole stranih jezika u sklopu Hrvatskog vojnog učilišta na lokacijama u Zagrebu i Splitu. Podaci o nekim od obilježja ispitanika u uzorku predstavljeni su u tablici 1.

TABLICA 1. Obilježja ispitanika u uzorku

Obilježja ispitanika u uzorku (N = 268)		f	%
osobni čin	brigadir	1	0.4
	pukovnik	27	10.1
	bojnik	38	14.2
	satnik	37	13.8
	natporučnik	51	19.0
	poručnik	94	35.1
	nepoznato	20	7.5
godina stupanja u OSRH	do kraja 1991. 1992. i kasnije	242	90.3
	1992. i kasnije	24	8.0
	nepoznato	2	0.7
godina stjecanja statusa djelatnog časnika OSRH	do kraja 1991.	37	13.8
	od 1992. do 1995.	182	67.9
	1996. i kasnije	46	17.2
	nepoznato	3	1.1
dob	do 25 godina	5	1.9
	od 26 do 35 godina	138	51.5
	od 36 do 45 godina	102	38.1
	više od 46 godina	10	3.7
	nepoznato	13	4.9
civilna školska (stručna) sprema	SSS (KV i VKV)	138	51.5
	VŠS	67	25.0
	VSS	53	19.8
	magisterij/doktorat	4	1.5
	nepoznato	6	2.2

² Istraživanje je provedeno u sklopu znanstvenoistraživačkog projekta Razvojni akteri i ekonomska modernizacija hrvatskog društva prijavljenog na natječaj Ministarstva znanosti i tehnologije RH (2001. godine), uz organizacijsku potporu Sektora za odnose s javnošću i informiranje MORH-a.

tip naselja u kojem je ispitanik odrastao (živio do 15. godine života)	selo	107	39.9
	manji grad (do 50 tisuća stanovnika)	87	32.5
	grad srednje veličine (od 50 do 100 tisuća stanovnika)	31	11.6
	veliki grad (više od 100 tisuća stanovnika)	39	14.6
	nepoznato	4	1.5
			otac
školska (stručna) sprema oca i majke	OŠ (NKV i PKV)	78 (29.1)	155 (57.8)
	SSS (KV i VKV)	147 (54.9)	91 (34.0)
	VŠŠ	25 (9.3)	11 (4.1)
	VSS	9 (3.4)	5 (1.9)
	magisterij/doktorat	1 (0.4)	–
	nepoznato	8 (3.0)	6 (2.2)
privremena neprijateljska okupacija mjesta prebivališta i /ili rođenja za Domovinskog rata	ne	217	81.0
	da	48	17.9
	nepoznato	3	1.1

Distribucija osobnih činova ispitanika u uzorku za obuhvaćeni segment časničkog zbora (26.6% viših i 73.4% nižih časnika) približno odgovara onoj u OSRH (20.5% viših i 79.5% nižih časnika – prema: Strategija..., 2001.), uz nešto izraženiju nadzastupljenost ispitanika s osobnim činom bojnika i podzastupljenost ispitanika s osobnim činom satnika.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1 Društveni ugled časničke profesije – procjene hrvatskih časnika

Kakvom danas hrvatski časnici doživljavaju društvenu ocjenu ugleda svoje profesije? Od ispitanika je zatraženo da na skali u rasponu od 1 (izrazito visok – “pozitivan”) do 8 (izrazito nizak – “negativan”) procijene stupanj ugleda časničke profesije u hrvatskom društvu danas, kao i željeni (“potreban”) stupanj društvenog ugleda profesije.³ Dobiveni rezultati prikazani su u tablici 2.

³ Skale su u ovom obliku primijenjene radi osiguranja mogućnosti usporedbe s podacima dobivenim istraživanjima provedenim u oružanim snagama drugih zemalja (vidi: Caforio i

TABLICA 2. Procjene aktualnog i željenog stupnja društvenog ugleda profesije

Procjena stupnja aktualnog društvenog ugleda časničke profesije (N = 268)									
ocjena	1	2	3	4	5	6	7	8	nepoznato
%	0.4	1.5	5.6	10.1	15.7	24.6	26.9	14.9	0.4
f	1	4	15	27	42	66	72	40	1
M = 5,96; SD = 1.51									
Stupanj željenog društvenog ugleda časničke profesije (N = 268)									
ocjena	1	2	3	4	5	6	7	8	nepoznato
%	45.5	35.4	10.4	2.2	1.1	1.5	2.2	1.1	0.4
f	122	95	28	6	3	4	6	3	1
M = 1,97; SD = 1.40									

Odgovori ispitanika ukazuju na postojanje raskoraka između percipiranog aktualnog i željenog stupnja prestiža časničke profesije. Ukupno 82.1% ispitanika društveni ugled časničke profesije doživljava ispodprosječnim (ocjene od 5 do 8), a izrazito niskim procjenjuje ga 41.8% časnika (ocjene 7 i 8). S druge strane, 80.9% ispitanika priželjkuje visok stupanj društvenog prestiža profesije (ocjene 1 i 2).

Jednosmjerna analiza varijance pokazala je da osobna obilježja ispitanika (dob, stupanj obrazovanja), njihov status u vojnoj organizaciji (osobni čin, razdoblje stupanja u OSRH i stjecanja statusa djelatnog časnika) te socijalno podrijetlo (stupanj obrazovanja oca i majke, tip naselja odrastanja, izloženost ratnim stradanjima) ne utječu statistički značajno ($p > .1$) na procjenu aktualnog stupnja društvenog ugleda profesije. Istovjetno je utvrđeno i za iskazani stupanj željenog prestiža profesije.

Gotovo svi ispitanici (ukupno 98.9 %) smatraju da je stupanj društvenog ugleda časničke profesije od završetka Domovinskog rata umanjen (vidi tablicu 3), a ova kva je procjena očekivano povezana s procjenom aktualnog stupnja društvenog ugleda profesije ($r = .363$, $p = .000$).

Nuciari, 1994), dok je u naknadnim statističkim obradama skala korigirana – “raste” od negativnog ka pozitivnom polu.

TABLICA 3. Procjena poratnog kretanja društvenog ugleda časničke profesije

"Ugled časničke profesije od završetka Domovinskog rata... (N = 268)	%	f
...je znatno umanjen"	88.8	238
... je donekle umanjen"	10.1	27
...se nije promijenio"	1.1	3
...se donekle povećao"	-	-
...se znatno povećao"	-	-

Hoće li na promjenu od časnika prepoznatog trenda opadanja stupnja društvenog prestiža profesije utjecati pridruživanje Hrvatske NATO-u? Očekivanja časnika su u tom pogledu podijeljena – ukupno 47.4% ispitanika očekuje porast društvenog ugleda profesije, dok njih 41.8% ne dijeli takva očekivanja (vidi tablicu 4). Provedena jednosmjerna analiza varijance pokazala je nepostojanje statistički značajnih razlika ($p > .1$) u procjenama očekivanja porasta društvenog ugleda vojnih časnika po stupanju Hrvatske u NATO u odnosu na pretpostavljeno relevantne varijable vezane uz obilježja ispitanika (vidi tablicu 1).

TABLICA 4. Očekivanja promjene stupnja društvenog ugleda profesije po stupanju Hrvatske u NATO

<i>Stupanjem Hrvatske u NATO unaprijedit će se društveni ugled i položaj vojnih časnika</i>						
N=268	uopće se ne slažem	ne slažem se	slažem se	upotpunosti se slažem	ne mogu ocijeniti	nepoznato
%	4.5	37.3	42.9	4.5	10.4	0.4
f	12	100	115	12	28	1

Stupanj povezanosti procjene aktualnog društvenog ugleda i očekivanja o jačanju ugleda profesije stupanjem u NATO ($r = .155$, $p = .017$) je razmjerno nizak, no pokazuje da ispitanici koji aktualni stupanj društvenog ugleda profesije ocjenjuju višim (u manjoj mjeri negativnim) imaju i nešto izraženija očekivanja vezana uz njegov porast u kontekstu pridruživanja Hrvatske NATO-u. S druge strane, nije utvrđena povezanost iskazane razine željenog društvenog ugleda i očekivanja o jačanju ugleda profesije stupanjem u NATO ($r = -.065$, $p = .319$).

Procjene ispitanika vezane uz stupanj osobne "uznemirenosti – zabrinutosti" nizom "problema i poteškoća u svakodnevnom životu i radu"⁴ pružaju mogućnost za detaljniji uvid u strukturu sadržaja razmjerno negativne pretpostavljene ocjene društvenog ugleda profesije, kao i za utvrđivanje stupnja važnosti kojeg joj časnici pripisuju. Među na procjenu ponuđenim kategorijama problema upravo "odnos društva prema braniteljima" te "odnos društva prema vojsci" čine one najistaknutije - ukupno 80.3%, odnosno 78.3% ispitanika navodi da ih ti problemi "prilično" i "veoma uznemiruju" (vidi tablicu 5). Navedenim se problemima po pripisanoj im značajnosti približavaju zabrinutost "lošim životnim standardom" (76.8%) te "mogućnošću gubitka zaposlenja ili položaja u vojsci" (56%), dok su ostali problemi manje naglašeni ("odnosi s nadređenima" (23.2%), "privatni i obiteljski problemi" (22.7%), "opterećenost poslom" (13 %)).

TABLICA 5. Stupanj uznemirenosti – zabrinutosti problemima odnosa društva prema braniteljima i vojsci

<i>Odnos društva prema braniteljima – sudionicima Domovinskog rata (podcjenjivanje značaja sudjelovanja u ratu, ukidanje braniteljskih povlastica, revizije ratnih invalidnina, optužbe i sudski procesi protiv hrvatskih časnika za ratne zločine, "kriminalizacija" Domovinskog rata) (N = 268)</i>				
<i>u posljednjih mjesec dana...</i>	uopće me ne uznemiruje	malo me uznemiruje	prilično me uznemiruje	veoma me uznemiruje vrlo mi je teško
%	6.3	13.4	36.6	43.7
f	17	36	98	117

<i>Odnos društva prema vojsci (isticanje u medijima samo negativnih pojava u vojsci: vojska kao najveći potrošač, bez reda i stege, s velikim brojem incidenata, nestručan kadar, naglašavanje pojava alkoholizma, narkomanije i kriminaliteta u vojsci) (N = 268)</i>				
<i>u posljednjih mjesec dana...</i>	uopće me ne uznemiruje	malo me uznemiruje	prilično me uznemiruje	veoma me uznemiruje vrlo mi je teško
%	5.6	16.0	41.4	36.9
f	15	43	111	99

⁴ Zahvaljujemo pukovniku mr. sc. Zoranu Komaru na ustupljenim podacima, prikupljenim primjenom upitnika PAS u sklopu istraživanja provedenog na istom uzorku.

Utvrđena je povezanost, razmjerno niskog stupnja, između procjene aktualnog društvenog ugleda profesije i stupnja u kojem ispitanici izražavaju zabrinutost "odnosom društva prema braniteljima" ($r = -.130$, $p = .033$) i "odnosom društva prema vojsci" ($r = -.193$, $p = .002$).⁵ Ispitanici zabrinutiji odnosom društva prema braniteljima i vojsci stupanj društvenog ugleda profesije procjenjuju kao niži. Također, ispitanici zabrinutiji odnosom društva prema braniteljima i vojsci stupanj ugleda časnika u javnosti nakon završetka Domovinskog rata smatraju znatnije umanjeno ($r = -.183$, $p = .003$, odnosno $r = -.266$, $p = .000$). Izraženija zabrinutost časnika lošim životnim standardom u širem smislu ("niska plaća, neriješeno stambeno pitanje, opterećenost kreditnim obvezama" itd.) također je povezana s nižom ocjenom aktualnog stupnja društvenog ugleda profesije ($r = -.297$, $p = .000$) i nepovoljnijom ocjenom kretanja ugleda časnika u javnosti od završetka Domovinskog rata ($r = -.278$, $p = .000$).

3.2 Procjene društvenog ugleda profesije hrvatskih i časnika oružanih snaga drugih europskih zemalja

Usporedba dobivenih rezultata s onima iz istraživanja provedenih u oružanim snagama drugih europskih zemalja osigurava pouzdaniji referentni okvir za prosudbu predodžbi hrvatskih časnika o društvenom ugledu profesije. Istraživačka grupa *European Research Group on the Military and Society* (ERGOMAS) provela je u razdoblju od 1991. do 1992. godine istraživanje "Vojna profesija u Europi" u osam zemalja (ČSSR, Francuska, Njemačka, Grčka, Italija, Švedska, Švicarska i Velika Britanija) na prigodnim nacionalnim uzorcima od ukupno 4.659 djelatnih časnika. U sklopu istraživanja je od ispitanika zatražena procjena aktualnog i željenog "image-a" profesije u javnosti, na skalama od 1 (pozitivan *image*) do 8 (negativan *image*) (Caforio i Nuciari, 1994).⁶ Rezultati su prikazani u tablici 6.

Časnici iz Grčke, Švedske, Velike Britanije i Francuske percipiraju stupanj društvenog ugleda profesije kao razmjerno visok, dok je ispodprosječna ocjena prestiža svojstvena talijanskim, švicarskim i njemačkim te posebno čehoslovačkim

časnicima. U odnosu na željeni stupanj društvenog ugleda profesije razlike između nacionalnih uzoraka časnika su znatno manje. Prema mišljenju Caforia i Nuciari "razlika (između aktualnog i željenog stupnja ugleda) predstavlja indikator krize odnosa između vojne profesije i društva" (Caforio i Nuciari, 1994:44). Pritom razlike manje od dva boda između prosječnih ocjena na dvjema skalama, prema navedenim autorima, mogu biti smatrane "normalnim". Časnici iz zemalja u kojima je konstatirana najveća razlika u percepcijama na dvjema skalama (Čehoslovačka i

⁵ Pritom treba imati na umu specifičan karakter dodatne "operacionalizacije" navedenih čestica u instrumentu.

⁶ Termin "društveni ugled (prestiž)" čini se primjerenijim intenciji istraživanja (kvantificiranom utvrđivanju i usporedbi), dok se termin "image" u istraživačkoj tradiciji sociologije vojske odnosi primarno na kvalitativne predodžbe o profesiji i njezinim dominantnim obilježjima – npr. "herojski", "managerski" ili "sintetički" image profesije - vidi: Janowitz, 1974; Kourvetaris, 1971.

Italija) također imaju i najviša očekivanja vezana uz povećanje stupnja "buduće atraktivnosti" (46.9 i 32.8%), "prestiža" (37.0 i 29.6%) vojne časničke profesije, za razliku od britanskih časnika od kojih tek 4.2% očekuje povećanje atraktivnosti, a 2.8% rast prestiža profesije (Caforio i Nuciari, 1994:45). Usporedba navedenih s procjenama hrvatskih časnika pokazuje da je raskorak između percepcije stupnja aktualnog i željenog društvenog ugleda profesije u Hrvatskoj veći od onog u drugim promatranim europskim zemljama. U odnosu na hrvatske časnike, aktualni stupanj društvenog ugleda negativnijim su prosudili samo čehoslovački časnici (1991. godine). Istovremeno, hrvatski časnici priželjkuju i najviši stupanj prestiža profesije.

TABLICA 6. Usporedba aktualnog i željenog društvenog ugleda časničke profesije u osam europskih zemalja i u Hrvatskoj

Zemlja (1991./92.)*	Aktualni društveni ugled (<i>image</i>) profesije (M1)	Željeni društveni ugled <i>image</i> profesije (M2)	Razlika između aktualnog i željenog stupnja društvenog ugleda (<i>imagea</i>) profesije (M1 – M2)
Čehoslovačka	6.04	2.38	3.66
Italija	4.63	1.99	2.64
Njemačka	5.01	2.81	2.20
Švicarska	4.67	2.56	2.11
Francuska	3.82	2.38	1.44
Grčka	3.24	2.08	1.16
Švedska	3.36	2.29	1.07
Velika Britanija	3.55	2.67	0.88
HRVATSKA (2001.)	5.96	1.97	3.99

*Izvor: Caforio i Nuciari, 1994:43

3.3 Ugled časničke profesije i stav javnosti

Dijeli li hrvatska javnost procjenu društvenog ugleda profesije iznesenu od strane časnika? Na žalost, sustavna istraživanja kretanja društvenog ugleda pojedinih profesija u nas ne postoje te su stoga izravne usporedbe neprovodive. Taj je nedostatak dijelom moguće nadomjestiti rezultatima istraživanja o stupnju povjerenja (ugleda, legitimnosti i sl.) javnosti u društvene institucije. Iako ne i posve adekvatna, ovakva je "zamjena" vjerojatno manje neprimjerena u slučaju časničke (kao "birokratske profesije" čija su obilježja i opseg djelovanja nerazlučivo isprepleteni s organizacijskim imperativima oružanih snaga), no što bi to bio slučaj u odnosu na druge, "civilne" profesije.

U istraživanju *International Social Survey Program* (ISSP), provedenom 1995. godine u nizu zemalja (u Hrvatskoj 1998. godine), nacionalni uzorci ispitanika iskazali su na "ljestvici nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima" i procjenu koja se odnosila na stupanj ponosa nacionalnim oružanim snagama (vidi: Ferić, 2000). Ta procjena može biti smatrana i specifičnim indikatorom društvenog ugleda oružanih snaga te, uz potreban oprez, društvenog prestiža časničke profesije.⁷ Stoga su razmotreni rezultati istraživanja ISSP-a za Hrvatsku i zemlje obuhvaćene istraživanjem ERGOMAS-a (uz izuzetak Švicarske, Grčke i Francuske koje nisu zastupljene u dostupnim podacima ISSP-a) (vidi tablicu 7).

TABLICA 7. Oružane snage kao element nacionalnog ponosa i percepcija društvenog ugleda profesije od strane časnika – usporedba

Oružane snage kao element nacionalnog ponosa (1995.)**				Percepcija društvenog ugleda profesije od strane vojnih časnika (1991./92.)		
Zemlja	1*	2*	3*	Zemlja	4*	5*
Velika Britanija	88.4	1 (1)	2	Velika Britanija	1	1
HRVATSKA (1998.)	82.4	2 (2)	2	HRVATSKA (2001.)	6	5
Italija	43.9	4 (3)	5	Italija	4	3
Švedska	32.6	5 (4)	8	Švedska	2	2
Njemačka (Zapadna)	31.1	6(5)	10	Njemačka (Zapadna)	3	4
Njemačka (Istočna)	27.9	7	10			
Češka	18.2	8 (6)	10	Čehoslovačka	5	6
Slovačka	52.4	3	4			

⁷ Dostupni rezultati istraživanja provedenih u Češkoj i Italiji idu u prilog potvrdi pretpostavke o relativnoj korespondentnosti procjena društvenog ugleda časničke profesije od strane javnosti i statusa "ponosa na oružane snage" kao komponente "nacionalnog ponosa". Istraživanjima javnog mnijenja utvrđen "status" časničke u odnosu na druge profesije (u Češkoj 1997. "profesionalni vojnik" zauzima 19. mjesto među 20 na procjenu ponuđenih profesija (Sarvas, 1999), dok u Italiji 1994. "časnik" zauzima 12. mjesto među 16 na procjenu ponuđenih profesija (Caforio i Nuciari, 1995)), približno odgovara kako rangu zemlje u odnosu na broj ispitanika "ponosnih na oružane snage" (u Češkoj 18.2%, a u Italiji 43.9%), tako i rangu zemlje prema mjestu "ponosa na oružane snage" u odnosu na druge komponente "nacionalnog ponosa" (vidi stupce 2 i 3 u tablici 7).

*Legenda (stupci):

- 1 – postotak ispitanika u nacionalnim uzorcima “vrlo ponosnih” i “donekle ponosnih” na oružane snage
- 2 – rang zemlje prema postotcima odgovora ispitanika (“vrlo ponosan” i “donekle ponosan” na oružane snage): u zagradama rang bez Istočne Njemačke i Slovačke
- 3 – rang relativne važnosti “oružanih snaga” u odnosu na druge elemente nacionalnog ponosa (10 ponuđenih) prema postotku odgovora ispitanika pojedine zemlje
- 4 – rang zemlje prema razlikama između percipiranog aktualnog i željenog stupnja društvenog ugleda časničke profesije (od najmanje do najveće razlike između M)
- 5 – rang zemlje prema prosječnoj ocjeni aktualnog stupnja ugleda časničke profesije (od najviše do najniže ocjene)

**Izvor: Ferić, 2000:559 (izvadak iz prikaza rezultata odgovora ispitanika na “ljestvici nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima”)

Ukoliko razmotrimo korespondentnost rangova zemalja u odnosu na stupanj ponosa na oružane snage (stupac 2) te rangova u odnosu na procjene aktualnog stupnja društvenog ugleda časnika (stupac 5) primjetno je da britanska i hrvatska javnost u znatno većoj mjeri, no što je to slučaj s drugim promatranim zemljama, oružane snage doživljava značajnim elementom nacionalnog ponosa (više od 4/5 ispitanika). No, dok u slučaju Velike Britanije ne postoji raskorak između percepcije društvenog ugleda profesije (institucije) od strane javnosti i časnika, u Hrvatskoj je on vrlo naglašen (veći u odnosu na sve druge promatrane zemlje). U pravilu je rang zemlje u odnosu na od časnika prepoznatu razinu ugleda razmjerno identičan rang koji oružanim snagama kao elementu nacionalnog ponosa pripisuje javnost (ili je čak viši, npr. u slučaju Švedske). U hrvatskom slučaju taj je odnos obrnut – javnost ponos na oružane snage doživljava značajnom komponentom nacionalnog ponosa, dok je percepcija društvene ocjene ugleda profesije od strane časnika nepovoljna.

3.4 Zadovoljstvo poslom i procjena društvenog ugleda časničke profesije

U odnosu na rezultate istraživanja ERGOMAS-a, Caforio i Nuciari iznose pretpostavku prema kojoj razloge utvrđene pojave razlika u percepcijama društvenog ugleda časničke profesije između zemalja treba potražiti u domeni profesionalnog (ne)zadovoljstva, pri čemu “zadovoljavajuća profesionalna situacija može uzrokovati kognitivnu konsonantnost s percepcijom profesionalnog prestiža u društvu” (Caforio i Nuciari, 1994:44). Ova je razmjerno neprecizna i uopćena pretpostavka podvrgnuta provjeri na uzorku hrvatskih časnika, pri čemu je stupanj “zadovoljstva profesionalnom situacijom” operacionaliziran kao procjena stupnja “zadovoljstva poslom”. U odnosu na ponuđenu skalu ukupno je 52.3% ispitanika izrazilo zadovoljstvo, a njih 16,8 % nezadovoljstvo poslom (vidi tablicu 8).

TABLICA 8. Procjena stupnja zadovoljstva poslom

Molimo da navedete u kojoj ste mjeri, u cjelini uzevši, zadovoljni svojim poslom

N = 268	veoma sam nezadovoljan	nezadovoljan sam	niti nezadovoljan niti zadovoljan	zadovoljan sam	veoma sam zadovoljan
%	2.6	14.2	31.0	49.3	3.0
f	7	38	83	132	8

M = 3.36; SD = .86

Ispitanici koji iskazuju viši stupanj zadovoljstva poslom istovremeno prosuđuju stupanj aktualnog društvenog ugleda profesije kao povoljniji ($r = .246$, $p = .000$), dok stupanj zadovoljstva poslom nije povezan s iskazanom željenom razinom društvenog ugleda profesije ($r = -.023$, $p = .706$). Analizom varijance prosječnih skalnih vrijednosti utvrđen je značajan učinak stupnja zadovoljstva poslom po percepciju aktualnog društvenog ugleda profesije ($F = 6.258$, $p < .001$) i uz kontrolu učinka svih pretpostavljeno relevantnih obilježja ispitanika ($p > 0.1$ za sve kovarijate – vidi tablicu 1).

Radi stjecanja detaljnijeg uvida u prirodu naznačenog odnosa od ispitanika je zatraženo da iskažu stupanj zadovoljstva pojedinim aspektima posla na temelju procjene njihove dostupnosti. Pritom je uporabljen model vrednovanja devet aspekata posla (prema: Maslić Seršić i Šverko, 1999), gdje su ispitanici na skalama od 1 do 5 procijenili *važnost* i *dostupnost* svakog od njih (vidi tablicu 9).⁸

TABLICA 9. Procjena važnosti i dostupnosti pojedinih aspekata posla te korelacije procjena dostupnosti s procjenom aktualnog društvenog ugleda profesije

Aspekti posla	Prosječna ocjena važnosti (M1) aspekata posla (1-5)*	Prosječna ocjena dostupnosti (M2) aspekata posla (1-5)**	Korelacije procjena dostupnosti pojedinih aspekata posla i procjene aktualnog društvenog ugleda profesije
zanimljiv (i poticajan) posao	M = 4.38, SD = .83	M = 3.54, SD = .95	$r = .177$, $p = .004$
mogućnost napredovanja (sukladno sposobnostima)	M = 4.60, SD = .74	M = 2.72, SD = 1.24	$r = .278$, $p = .000$

⁸ Napominjemo da su u pojedinim česticama izvršene manje izmjene kako bi model bio prilagođen kontekstu vojne organizacije: npr. izmjena čestice "dobar management" u "dobri nadređeni" i sl.

suradnici (ugodni i kooperativni)	M = 4.68, SD = .56	M = 3.72, SD = .96	r = .085, p = .173
pravedna plaća (prema zaslugama)	M = 4.74, SD = .64	M = 2.66, SD = 1.16	r = .189, p = .002
dobra plaća (koja omogućava pristojan život)	M = 4.76, SD = .66	M = 2.50, SD = 1.15	r = .257, p = .000
dobri nadređeni (sposobni za upravljanje i vođenje, koji se brinu za ljude)	M = 4.78, SD = .54	M = 3.13, SD = 1.12	r = .210, p = .001
dobri (fizički) radni uvjeti	M = 4.34, SD = .82	M = 2.99, SD = 1.01	r = .056, p = .366
moгуćnost participacije u odlučivanju (o radnim zadaćama)	M = 4.60, SD = .68	M = 3.19, SD = 1.07	r = .143, p = .020
sigurnost zaposlenja (bez prijetnje otkaza)	M = 4.77, SD = .54	M = 2.69, SD = 1.23	r = .159, p = .010

legenda: * raspon ocjena od 1 ("za mene osobno je nevažno") do 5 ("za mene osobno je važno")
 ** raspon ocjena od 1 ("na mojem trenutnom poslu nemam") do 5 ("na mojem trenutnom poslu imam")

Razmatranje odnosa procjena dostupnosti pojedinih aspekata posla⁹ i procjene aktualnog društvenog ugleda profesije ukazuje na mogućnost napredovanja, visinu plaće i "kvalitetu" nadređenih kao one aspekte posla čija je raspoloživost izrazitije povezana s predodžbama o ugledu profesije časnika. Pritom je viši stupanj dostupnosti pojedinog od navedenih aspekata vezan uz povoljniju (manje nepovoljnu) procjenu društvenog ugleda profesije. Dodatnu važnost uložiti ovih aspekata posla pridaje i okolnost da je riječ o aspektima iz skupine onih za koje je utvrđen najveći raskorak između stupnja *važnosti* i *dostupnosti* ($M1 - M2 > 1.5$).¹⁰

4. RASPRAVA

Istraživanjem je utvrđeno da znatna većina hrvatskih časnika doživljava aktualnu društvenu ocjenu ugleda svoje profesije kao razmjerno negativnu. Pored toga, ustanovljeni raskorak između aktualnog i željenog stupnja prestiža profesije veći je

⁹ Ispitanici su nešto kritičniji u agregatnoj procjeni dostupnosti devet aspekata posla ($M = 3.02$, $SD = .67$), u odnosu na procjenu zadovoljstva poslom "u cjelini" ($M = 3.36$, $SD = .86$).

¹⁰ Redoslijed aspekata posla u odnosu na veličinu raskoraka između njihove važnosti i dostupnosti ($M1 - M2$ u tablici 9): dobra plaća (2.66), pravedna plaća i sigurnost posla (2.08), mogućnost napredovanja (1.88), dobri nadređeni (1.65), participacija u odlučivanju (1.41.), dobri radni uvjeti (1.35), suradnici (0.96), zanimljiv posao (0.84).

od onog konstatiranog od strane časnika drugih europskih zemalja. Hrvatski časnici drže da je ugled profesije od završetka Domovinskog rata znatno umanjen, pri čemu izražavaju zabrinutost odnosom društva prema braniteljima (od "podcjenjivanja značaja sudjelovanja u ratu" do "kriminalizacije Domovinskog rata") i vojsci (selektivno "isticanje negativnih pojava u vojsci u medijima"). Očekivanja vezana uz porast ugleda profesije u kontekstu uključivanja Hrvatske u NATO su podijeljena. Okolnost da pretpostavljeno relevantna obilježja ispitanika, primarno ona vezana uz status u oružanim snagama, ne utječu na percepciju društvenog prestiža profesije (kao razmjerno niskog), svjedoči o raširenosti i prihvaćenosti takve procjene među pripadnicima časničkog zbora. Percipirani izostanak socijalne podrške, odnosno oblikovanje identiteta časničkog zbora na temelju pretpostavljenog negativnog društvenog vrednovanja profesionalnog ugleda, ne pogoduje profesionalizacijskoj "rutinizaciji" ratnog tipa korporativnosti, oblikovanju ekskluzivizma časničkog zbora utemeljenog na ekspertizi te uklanjanju potencijalnih dvojbi u odnosu na klijenta profesije. Profesionalni tip korporativizma kroz nadzor (samo)postavljenih standarda doprinosi razini specijalizirane funkcionalne izolacije djelovanja časničkog zbora oružanih snaga u odnosu na socijalni kontekst (npr. u odnosu na karakter i doseg participacije u političkim procesima). Stoga njegova izgradnja, uz porast razine ekspertize i socijalne odgovornosti te razvoj profesionalnog svjetonazora (etike), čini značajnu dimenziju oblikovanja časničkog poziva prema profesionalnom modelu (Huntington, 1994). Uloga šire socijalne podrške u tom procesu dobiva na važnosti ukoliko se ima na umu diskontinuitet u tradiciji i društvenoj ukorijenjenosti časničke profesije u hrvatskom društvu (npr. tek je 9% časnika u uzorku prije stupanja u OSRH bilo zaposleno u "vojnim i policijskim zanimanjima").

Usporedba stupnja raskoraka u procjenama aktualnog i poželjnog društvenog ugleda profesije čini procjene hrvatskih časnika (2001.) najbližijim onima čehoslovačkih i u nešto manjoj mjeri procjenama talijanskih časnika (1991./92). Činjenica da su se u grupi zemalja u kojima je konstatiran najveći stupanj spomenutog raskoraka našle zemlja pobjednica u nedavno završenom obrambenom ratu (Hrvatska), doskorašnja članica Varšavskog pakta (ČSSR, 1991.), ali i članica NATO-a (Italija) ukazuje na iznimnu složenost povijesnih i aktualnih procesa oblikovanja predodžbi o društvenom ugledu časničke profesije. Već površan pogled otkriva da je riječ o zemljama koje se, pored ostalog, znatno razlikuju u odnosu na ulogu oružanih snaga u procesima nacionalnih integracija, po karakteru civilno-vojnih odnosa u bliskoj prošlosti, ali i učinkovitosti vojnih djelovanja (posebno u ratnim okolnostima). S druge strane, ustanovljenoj sličnosti u razmjeru raskoraka aktualnog i željenog prestiža profesije hrvatskih i čehoslovačkih časnika pogodovala je okolnost da su istraživanja u obje zemlje provedena u prijelomnim razdobljima u kojima kulminiraju neizvjesnosti vezane uz profesionalni, organizacijski, ali i socijalni status časnika. Usprkos značajnih razlika u društvenim te posebno političkim okolnostima, proces redefiniranja strukture i društvene uloge oružanih snaga rezultira pojavom podudarnosti u obrascima konstituiranja doživljaja profesionalnog prestiža časnika. Viši iskazani stupanj aspiracija u odnosu na željeni ("potreban") stupanj društvenog ugleda profesije hrvatskih časnika pritom vjerojatno nije tek

izraz očekivanja vezanih uz status profesije u užem smislu, već i neizravan poziv na (re)valorizaciju izvorne legitimacijske osnove - doprinosa obrani zemlje u ratu - koja je istovremeno predstavljala i primarnu motivacijsku osnovu izbora profesije (vidi: Drenovac, 1994).

Razmatranje determinanti percepcije aktualnog društvenog ugleda profesije ukazalo je na postojanje povezanosti povoljnijeg doživljaja prestiža profesije i višeg stupnja zadovoljstva poslom. Pritom je utvrđeno da su procjene dostupnosti nekih aspekata posla - mogućnost napredovanja, dobra plaća, dobri nadređeni - povezane s povoljnijim ocjenama ugleda profesije. Istovremeno, radi se o aspektima posla iz skupine onih za koje je konstatiran veći raskorak između procijenjenog stupnja važnosti i dostupnosti. Spomenuti raskoraci predstavljaju specifične manifestacije problema profesionalno-organizacijske adaptacije u sklopu univerzalnijeg trenda posthladnoratovske strukturalne transformacije oružanih snaga – prijelaza s modela masovnih na model manjih profesionalnih, "kadrovsko-pričuvnih" oružanih snaga (Haltiner, 1998; Dandeker, 1998). U hrvatskom kontekstu taj se "preustroj", započeo prijelazom s ratnog na mirnodopski organizacijski format, u iznimno nepovoljnim gospodarskim uvjetima odvija usporeno te uz niz zastoja uvjetovanih nedoumicama oko razvojne strategije, što profesionalni i radni status vojnih časnika čini uvelike neizvjesnim. Rezultati istraživanja provedenih u zemljama koje se suočavaju sa sličnim izazovima restrukturiranja oružanih snaga (vidi npr. Rohall i sur., 2001)¹¹ upućuju upravo na čimbenik neizvjesnosti kao onaj koji bitno određuje stupanj zadovoljstva poslom, te potencijalno rezultira učincima po doživljaj društvenog prestiža profesije.

U odnosu na istraživane aspekte zadovoljstva poslom moguće je prepoznati djelovanje vojnoj organizaciji internih i eksternih odrednica oblikovanja percepcije društvenog ugleda profesije od strane časnika. Nezadovoljstvo časnika mogućnošću napredovanja, prema dobivenim rezultatima povezano s procjenom društvenog ugleda profesije, indikator je pojave unutarorganizacijskih problema vezanih uz restrukturiranje oružanih snaga, odnosno njegovo odlaganje. Pritom pojava sumnji u objektivnost primjene organizacijskih kriterija odabira za promociju "sukladno sposobnostima" predstavlja jednu od manifestacija krize preustroja (npr. nerazvi-

¹¹ Istraživanje je provedeno u vojsci Ruske Federacije u razdoblju od 1995. do 1997. godine na uzorku od približno 1800 časnika. Razmotren je odnos statusa časnika u procesu smanjivanja (otpuštanja iz) oružanih snaga te njihovih procjena zadovoljstva poslom, kvalitete života te mentalnog zdravlja. Časnici su podijeljeni u četiri skupine u odnosu na njihov status u oružanim snagama: "grupa preživjelih" (oni koji su ostali u oružanim snagama); "tranzicijska grupa" (oni koji očekuju otpust u razdoblju od 3 do 6 mjeseci - grupa obuhvaća one koji žele napustiti vojsku, ali i one za koje je najavljeni neželjeni otpust odložen zbog nemogućnosti isplate otpremnina), "zaposleni veterani" (oni koji su po izlasku iz vojske pronašli civilni posao) te "nezaposleni veterani" (oni koji su po izlasku iz vojske postali nezaposleni). Najniži stupanj zadovoljstva nizom dimenzija kvalitete života (životni uvjeti, plaća, financijska situacija, život u cjelini) iskazala je upravo "tranzicijska" grupa časnika, a ista je grupa u odnosu na procjene stupnja mentalnog zdravlja iskazala najviši stupanj uznemirenosti (u svakoj od triju razmatranih dimenzija: depresija, anksioznost i neprijateljstvo) (Rohall i sur., 2001).

jenost mehanizama ulaska u časničku profesiju, autoreprodukcija i starenje časničkog zbora, pojava viška časnika na određenim razinama organizacijske hijerarhije i sl.), a s druge strane upućuje i na promjenu relativne važnosti uloge meritokratskog u odnosu na načelo senioriteta pri promociji u poratnom razdoblju. Uz problem "dostupnosti" mogućnosti za napredovanje vezano je i iskazano relativno nezadovoljstvo nadređenima ($r = .405$, $p = .000$), koji su pored ostalih svojih uloga i formalni pokretači postupka promocije i prvi "posrednici" u odnosu na nadređene vojne i civilne strukture.

Smanjivanje proračunskih sredstava namijenjenih oružanim snagama, koje se posredno odražava i na stagnaciju razine plaća časnika u poratnom razdoblju, pruža osnovu za interpretativno poistovjećivanje razine financiranja i društvenog vrednovanja statusa profesije. Pretpostavljamo da važnu okolnost pritom predstavlja i relativno jačanje statusa visine plaće kao motivacijskog elementa u odnosu na ratno razdoblje, što u hrvatskom kontekstu predstavlja specifičnu komponentu poratne "civilizacije" profesije.

Usporedba europskih zemalja u odnosu na posredno razmotren stupanj prestiža oružanih snaga po ocjeni javnosti¹² te procjena društvenog prestiža profesije od strane časnika ukazuje na posebnost hrvatskog slučaja. Dok javnost u "ponosu na oružane snage" vidi jednu od najznačajnijih komponenti "nacionalnog ponosa" (1998.), doživljaj društvene ocjene ugleda profesije od strane časnika je nepovoljan (2001.). Ovaj raskorak ukazuje na važnost uloge i ponašanja političkih elita i medija kao aktera koji kao "značajni drugi" (oni koji reprezentiraju "društvo") simbolički posreduju, ali i oblikuju, predodžbe o društvenom prestižu profesije između javnosti i časničkog zbora.¹³ Neizravno, prirodu "nesporazuma" donekle osvjetljava

¹² Čini se da u slučaju oružanih snaga primarnu determinantu njihova stabilnog i visokog statusa u odnosu na stupanj povjerenja javnosti u druge društvene institucije predstavlja izostanak manifestne i nasilne intervencije u unutarnje političke i socijalne procese (odnosno, intervencije oko koje ne postoji razmjerno visok stupanj društvenog konsenzusa) te dominantno eksterna orijentacija njihova djelovanja (čak i uz varijabilnu uspješnost). Tako istraživanja povjerenja javnosti u institucije u SAD u razdoblju od 1975. do 2001. godine pokazuju da je vojska institucija kojoj se, u odnosu na 16 drugih društvenih institucija, od sredine 1980-ih poklanja najviši stupanj povjerenja - između 60% (1997.) i 85% (1991.) ispitanika iskazuje "veliko" i "znatno povjerenje". U prethodnom razdoblju vojska je zauzimala drugo mjesto (između 50% (1981.) i 61% (1985.) ispitanika), odmah iza "crkve ili organizirane religije" (izvor: Gallup Poll Analyses (2001). The Gallup Organization, Princeton – www.gallup.com/poll/releases). Primjer SAD ukazuje i na dvojbenost pretpostavke o međusobnoj isključivosti visokog stupnja povjerenja javnosti u oružane snage (višeg od onog u odnosu na političke institucije ili medije) i stupnja "demokratske društva". Također, navedeni podaci relativiziraju i uvjerljivost uvodno spomenute Moskosove pretpostavke o "indiferentnom" stavu javnosti prema oružanim snagama u posthladnoratovskom razdoblju.

¹³ Istraživanjem nisu bile obuhvaćene političke orijentacije i stranačke preferencije časnika, niti su istovjetni pokazatelji bili dostupni kao podloga za usporedbu aktualnog s razdobljem prije izbora 2000. Također, za ovo razdoblje ne postoje niti pokazatelji o stupnju percipiranog društvenog ugleda profesije od strane časnika. Stoga nisu postojali uvjeti za provjeru moguće pretpostavke o nezadovoljstvu časnika prestižom profesije kao izrazu nesuglasja između njihove i političke orijentacije "novog političkog vodstva", odnosno "nove društvene

sadržajni aspekt utvrđene "zabrinutosti" časnika "odnosom društva prema braniteljima i vojsci". Manifestirani stupanj kompetentnosti poratnih civilnih političkih elita za upravljanje provedbom reformi oružanih snaga, karakter valorizacije svih aspekata nasljeđa rata u usvojenim politikama te selektivno isticanje negativnih pojava u vojsci u medijima utječu na oblikovanje predodžbi časnika o društvenom ugledu profesije po obrascu "iznevjerenih očekivanja". Tome pridonosi činjenica da izbor časničke profesije za ispitanike u uzorku nije bio uvjetovan tek uobičajenim mirnodopskim strukturama interesa i preferencija. Stoga je pojava nezadovoljstva časnika "društvenim" vrednovanjem statusa profesije dijelom objašnjiva i kao reakcija na poratnu promjenu osnove stjecanja prestiža. S druge strane, ona je dijelom šireg fenomena - duboke društvene mobilizacijsko-razvojne krize.

5. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Zbog prigodnog karaktera uzorka te okolnosti da uzorkom nisu obuhvaćeni visoki časnici (generali i admirali), generalizacijama na temelju dobivenih rezultata treba pristupiti uz oprez. Istovremeno, odabir ovog tipa uzorka vjerojatno je donekle umanjio učinak "tranzicijske" organizacijske atmosfere - stvorene, pored ostalog, višekratnim najavama znatnog smanjivanja broja časnika u OSRH - na kontekstualiziranje namjene provedbe istraživanja od strane ispitanika.

Ukoliko je barem približno točna iznesena pretpostavka, prema kojoj važnu ulogu u oblikovanju ocjene društvenog ugleda časničke profesije, uz krizu procesa restrukturiranja oružanih snaga, ima ponašanje društvenih aktera koji posreduju predodžbe o prestižu profesije između časničkog zbora i javnosti, tada je smanjivanje utvrđenog raskoraka između percepcije aktualnog i željenog društvenog ugleda časnika, kao i onog između procjena javnosti i časnika, moguće očekivati tek dugoročno. Na to, osim iskustava drugih zemalja, upućuje složenost niza internih i eksternih strukturnih prepreka s kojima se suočava nastojanje na modernizaciji institucije oružanih snaga (od utvrđivanja njegova normativno-konceptualnog okvira do dovršetka izgradnje sustava ustanova profesionalnog razvoja), razmatranje kojih nadilazi okvire ovog rada.¹⁴ U takvim okolnostima važnost uloge doživljaja profesionalnog *prestiža* časničkog zbora ne bi trebala biti shvaćena u doslovnom značenju koje sugerira latinski korijen termina – tek kao opsjena.

političke klime". Pritom treba upozoriti da bi potvrda ove hipoteze, osim konceptualne redukcije promatranog fenomena na usko politički, a zbog razmjerno visoke suglasnosti časnika u procjeni stupnja društvenog ugleda profesije, pretpostavljala utvrđivanje postojanja jedinstvene političke orijentacije - time i svojevrzne političke ekskluzivnosti - časničkog zbora (nesvojstvene časnicima zemalja čije su oružane snage recentno oblikovane na temelju organizacijske matrice "naoružanog naroda"), kao i visoku razinu stranačke politiziranosti (nesvojstvene hijerarhijskoj razini časnika zastupljenih u uzorku).

¹⁴ O preprekama koje otežavaju reforme oružanih snaga u postkomunističkim zemljama vidi Sarvas, 1999; Donnelly, 2000.

Literatura

- Caforio, Giuseppe and Nuciari, Marina (1994). "The Officer Profession: Ideal-type." *Current Sociology*, 42(3):33-56.
- Caforio, Giuseppe and Nuciari, Marina (1995). "Military Profession and Defense Issues in the Italian Public View." In: Manigart, Philippe (ed.). *Future Roles, Missions and Structures of Armed Forces in the New World Order: The Public View*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Dandeker, Christopher (1998). "A Farewell to Arms? The Military and the Nation-State in a Changing World." In: Burk, James (ed.) *The Adaptive Military. Armed Forces in a Turbulent World*. New Brunswick-London: Transaction Publishers.
- Donnelly, Chris (2000). *Reshaping European Armed Forces for the 21st Century*. NATO Publications – Think Piece. (www.nato.int/docu/articles/2000). (vidi i: Donnelly, Chris (2000). Razmišljanja o preoblikovanju europskih oružanih snaga za XXI. stoljeće. *Polemos*, 3(2):43-64.)
- Drenovac, Mirko (1994). *Motivi i motivacija hrvatskih vojnika u Domovinskom ratu*. Zagreb, Centar za strateška istraživanja obrane Ministarstva obrane Republike Hrvatske.
- Ferić, Ivana (2000). "Neke sociodemografske i kontekstualne odrednice nacionalnog ponosa." *Društvena istraživanja*, 9(48-49):545-565.
- Finer, Samuel E. (1988). *The Man on Horseback. The Role of the Military in Politics*. Boulder, Colorado - London, England, Westview Press - Pinter Publishers.
- Haltiner, Karl W. (1998). "The Definite End of the Mass Army in Western Europe?" *Armed Forces and Society*, 25(1):7-36.
- Huntington, Samuel P. (1994). *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge, Massachusetts-London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Janowitz, Morris (1974). *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait*. New York-London: The Free Press-Collier Macmillan.
- Kourvetaris, George A. (1971). "Professional Self-Images and Political Perspectives in the Greek Military." *American Sociological Review*, 36(6):1043-1057.
- Maslić Seršić, Darja and Šverko, Branimir (1999). "Croatian workers in the period of transition: A five-year follow-up of job related attitudes." In: ten Horn, Laurens A., Šverko, Branimir and Zinovieva, Irina L. (eds.) *Organizational Psychology and Transition Processes in Central and Eastern Europe*. Dubrovnik: Inter-University Centre.
- Moskos, Charles C. (1986). "Institutional/Occupational Trends in Armed Forces: An Update." *Armed Forces and Society*, 12(3):377-382.
- Moskos, Charles C. and Burk, James (1998). "The Postmodern Military". In: Burk, James (ed.) *The Adaptive Military. Armed Forces in a Turbulent World*. New Brunswick-London: Transaction Publishers.

- Moskos, Charles C. (2000). "Toward a Postmodern Military: The United States as a Paradigm". In: Moskos, Charles C., Williams, John A. and Segal, David R. (eds.). *The Postmodern Military. Armed Forces after the Cold War*. New York - Oxford: Oxford University Press.
- Perlmutter, Amos (1977). *The Military and Politics in Modern Times. On Professionals, Praetorians, and Revolutionary Soldiers*. New Haven-London: Yale University Press.
- Pick, Otto, Sarvas, Stefan, and Stach, Stanislav (1997). "Democratic Control over Security Policy and Armed Forces". *Zürcher Beiträge*, Nr.41. (www.fsk.ethz.ch/publ/zuercher/zu_41).
- Rohall, David E., Hamilton, V. Lee, Segal, David R. and Segal, Mady W. (2001). "Downsizing the Russian Army: Quality of Life and Mental Health Consequences for Former Organizational Members, Survivors and Spouses". *Journal of Political and Military Sociology*, 29(1):73-91.
- Sarvas, Stefan (1999). "Professional Soldiers and Politics: A Case of Central and Eastern Europe". *Armed Forces and Society*, 26(1):99-118.
- Strategija razvitka Republike Hrvatske - "Hrvatska u 21. stoljeću"** (2001). *Nacionalna sigurnost* (radna inačica - srpanj 2001.). (urednik studije: pukovnik mr.sc. Zvonimir Mahečić; voditelj predmetnog zadatka: prof.dr.sc. Ozren Žunec), Zagreb. (www.hrvatska21.hr)
- Weber, Max (1978). *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology* (Vol. I and II). Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.

SOCIAL PRESTIGE OF OFFICER PROFESSION IN CROATIA - A View from Within

Tomislav Smerić

Summary

Study on a convenience sample of 268 senior and junior officers in the AFRC, conducted in the course of 2001, revealed a significant gap between the perceived and the desired level of social prestige of officer profession. This gap is wider than the one established in similar studies in other European countries. Croatian officers think that level of prestige of their profession has significantly decreased since the end of the Homeland war. Their expectations are divided regarding its increase in the context of integration of Croatia in NATO. The influence of subjects' personal characteristics, their status in the military organization and their social origin on the relatively low level of perceived social prestige of the profession hasn't been confirmed. A connection has been found between the perceived level of prestige of the profession and the level of job satisfaction, especially regarding the availability of certain aspects of the job (opportunity for promotion, salary). The difference between the level of prestige of the profession as perceived by the officers and by the public has been established indirectly. Results of the study point to the assumption that the shaping of the assessment of the social prestige of the profession is influenced by problems connected with the crisis of the restructuration process of armed forces in the postwar context and the behaviour of those social actors who intermediate images of officer profession between officer corps and the public.

Key words: social prestige, officer profession, armed forces, public opinion